

מבקשי אלוהים: הרב קוק, צייטלין וביאליה ד"ר שרגא בר-און

שיעור 1: אמונה של סימני שאלה

רמב"ם, משנה תורה, יסודי תורה א, א
יסוד היסודות ועמוד החכמות, לידע שיש שם מצוי ראשון.
והוא ממציא כל הנמצא; וכל הנמצאים מן שמיים וארץ ומה ביניהם, לא נמצאו אלא מאמיתת הימצאו.

שמות יד, 31
וירא ישראל את ה' הגדלה אשר עשה ה' במצרים וייראו העם את ה' ויאמינו בה' ובמשה עבדו.

תהילים מב
למנצח משכיל לבני קרח. כאיל תערג על אפיקי מים פן נפשי תערג אליה אלהים. צמאה נפשי לאלהים
לאל חי מתי אבוא ואראה פני אלהים. היתה לי דמעותי לחם יומם ולילה באמר אלי כל היום אלהיה.
אלה אזכרה ואשפכה עלי נפשי כי אעבר בסף אדדם עד בית אלהים בקול רנה ותודה המון חוגג. מה
תשתוחחי נפשי ותהמי עלי הוחילי לאלהים כי עוד אודנו ישועות פניו. אלהי עלי נפשי תשתוחח על
פן אזכרה מארץ ירדן וחרמונים מהר מצער. תהום אל תהום קורא לקול צנוריה כל משבריה וגליה עלי
עברו. יומם יצוה ה' חסדו ובלילה שירו עמי תפלה לאל חי. אומרה לאל סלעי למה שכחתי למה קדר
אלך בלחץ אויב. ברצח בעצמותי חרפוני צוררי באמרם אלי כל היום איה אלהיה. מה תשתוחחי נפשי
ומה תהמי עלי הוחילי לאלהים כי עוד אודנו ישועות פני ואלהי.

תהלים כב, 1-2

לְמַנְצֵחַ עַל אֵילַת הַשַּׁחַר מְזֻמּוֹר לְדָוִד. אֱלֹהֵי אֱלֵי לְמָה עֲזַבְתָּנִי רְחוֹק מִיִּשׁוּעָתִי דְבַרֵּי שְׁאֲגָתִי. אֱלֹהֵי אַקְרָא יוֹמָם וְלֹא תַעֲנֶנָּה וְלַיְלָה וְלֹא דוֹמְיָה לִּי.

הראי"ה קוק, שמונה קבצים ג, רפ

צמאתי צמאתי לאלהי כאיל על אפיקים. הוי מי ימלל כאבי, מי יהיה כינור לשירי יגוני, מי ישמיע קול מרירותי, צער ביטויי הרחב מרחבי כל ימים.

הלל צייטלין, קנייני הרוח: מחשבות שלא בעתן, עמ' 16

[האדם] מהרס הוא לעלות "אל הערפל אשר שם האלהים"...

ונכשל ונופל הוא לרגעים, מלא הוא פצעים וחבורות, ועדיין הוא הולך ותועה, הולך ומבקש.

חיים נחמן ביאליק / זהר

מגופו של-עולם אל-אורו עֲרָגְתִּי,

דְּבַר-מָה בַל-יִדְעָתִיו פִּיּוֹן בִּי הָמָּה.

שיעור 2: תחנות חיים מרכזיות - צייטלין, קוק וביאליה

פרידריך ניטשה, המדע העליז (שוקן, 1985), עמ' 274-275

הלא שמעתם את שמעו של אותו איש מטורף, אשר בבוקרו של יום בהיר הדליק פנס, רץ בשוקה של עיר וזעק בלי הרף: "אני מחפש את האלוהים! את האלוהים אני מחפש!" – ומכיוון שאותה שעה נזדמנו שם בני אדם רבים מאותו סוג שאינו מאמין באלוהים, עורר האיש צחוק רם.

- "האומנם אבד?" שאל האחד.

- "שמא נתעה בריצתו כמו ילד?" אמר השני.

- "ואולי מסתתר הוא? המפחד הוא מפנינו. או ירד בספינה? היגר?"

כך קראו וכך צחקו זה אל זה. האיש המטורף קפץ לתוך קהלם ונקבם במבטיו.

"לאן פנה האלוהים?" כה אמר, "אנוכי אגידנו! אנחנו הרגנוהו - אתם ואני! כולנו רוצחיו. אך איככה ביצענו את הדבר הזה? איככה יכולנו את האוקיינוס לשנות עד כלה? מי נתן לנו את הספוג למחות בו את האופק עד תום? מה המעשה אשר עשינו בהתירנו ארץ זאת ממעגלי שמש? ולאן זה תנוע עכשיו? לאן אנחנו נעים? הלאה-הלאה מן השמשות כולן? האם אין אנו נופלים בלי-הרף? אחורה, קדימה, לצדדים, לכל עבר? וכי קיים עוד מעלה ומטה? וכי אין אנו נתעים כולנו באפס אינסופי? האם לא נושף עלינו החלל הריק? האם לא גבר הקור? האם לא קרב ובא בלי הרף הלילה, ויתר-לילה? האם אין הכרח להדליק פנסים בבוקרו של יום?

הטרם הגיע לאוזנינו קול רעשם של קברנים הקוברים את האלוהים?

ועוד מספרים, שאותו מטורף חדר עוד באותו יום עצמו לתוך כנסיות שונות והשמיע שם את תפילת האשכבה על מות אלוהי הנצח. וכאשר אחזו בו והוציאוהו החוצה, שוב ושוב חזר ואמר להם: "וכי מה הן כל הכנסיות האלו כיום אם לא קבריו ומצבותיו של האלוהים!"

הרב קוק לסופר אז"ר, מתוך: א. קלמנסון (עורך), המחשבה הישראלית (ירושלים, תר"ף), עמ' יג'

מלא שמחה אני, מלא גדולה; מלא שפלות, מלא מרירות; מלא נועם, מלא עונג; מלא אהבה, מלא קנאה; מלא זעם, מלא חסד, מלא טוב לכל. אשרי אדם שומע לי. אשרי נותן לי את הערך הפנימי הראוי לי לפי חמדת סגולתי. הוא ירומם ואף ינשא, ישוגב מכל עוני, יתקדש ויטהר. וה' אלוהים עמו.

הרב קוק לסופר אז"ר, מתוך: א. קלמנסון (עורך), המחשבה הישראלית (ירושלים, תר"ף), עמ' יג'
 מי שאמר עלי שנפשי קרועה, יפה אמר, בודאי היא קרועה. אי אפשר לתאר לנו בשכלנו איש שאין נשמתו קרועה. רק הדומם הוא שלם. אבל האדם הוא בעל שאיפות הפכיות, ומלחמה תמידית בקרבו. וכל עבודת האדם הוא לאחד את הניגודים שבנפשו על ידי רעיון כללי שבגדולתו וברוממותו הכל נכלל, ובא לידי הרמוניה גמורה.

על סף בית המדרש / חיים נחמן ביאליק

לא אריתי יְעֹרֹת דְּבֶשׂ עַל-דְּרָכֵי הַמְּסוּרָה,
 מֵאֲזוּ הַפְּרִידְתָּנוּ הַרוּחַ הָרָעָה;
 אֲבָד נִצְחֵי מִיָּי, כָּל עוֹלָמֵי הַתְּפוּרָה,
 בָּאוּ מֵיַם עַד-נֶפֶשׁ – אֶךְ הֵיא בָּם לֹא-בָּאָה [...]]
 לֹא רִיקָם שְׁלַחְתָּנִי מִצִּלְהָ הַשְּׂאֵן –
 מִלְּאֲכִיף הַטּוֹבִים שְׁלַחְוֹנֵי בְּדָרְךָ:
 מִחֲשֶׁבֶה פְּרִיָה, הִגְיוֹן רַעְיוֹן,
 לֵב שָׁלֵם וּבִטָּח עֵת תִּכְשַׁל הַבְּרָךְ;
 אֲמָנָם יָכַל לִי אוֹיְבֵי, כְּלֵי רִיק הַצִּיגְנֵי –
 אֶךְ הַצִּלְתִּי אֱלֹהֵי – וְאֱלֹהִים הַצִּילְנִי!
 נִס אֱלֹהִים אָמֵת בְּעַפָּר לֹא אַעוֹלֵל,
 לֹא-אֲמַכֵּר בְּכֶרְתִּי בְּנִזִּיד עֲדָשִׁים;
 בְּתִרְוַעַת הַשֶּׁקֶר קוֹלִי לֹא יִתְבּוֹלֵל,
 מִהֵיֹת כְּפִיר בֵּין כְּפִירִים אֶסְפָּה עִם-כְּבָשִׁים.
 לֹא חוֹנְנֵתִי בְּמַתְלָעוֹת וּבְצַפְרָנִים –
 כָּל-כַּחֲזֵי לְאֱלֹהִים, וְאֱלֹהִים – חַיִּים!
 לֹא הִכּוֹת בְּאֶגְרָף אֶת-יָדֵי לְמַדְתִּי,
 וּבִתְירוֹשׁ וּזְנוּנִים לֹא-כִלִּיתִי כַּחֲזֵי;
 לְשִׁיר שִׁיר יְיָ בְּתַבֵּל נוֹלְדִתִּי,

שְׁבִי – שְׁבִי צְדָקָה, צִיד מְשֹׁפֵט – מִלְקוּחֵי.
 זְמֵרַת נְעִים זְמִירוֹתַי – בְּפִי כָל־הַנְּשֹׁמָה
 לְמִקְצֵה הַשָּׁמַיִם וְעַד קְצֵיהֶם;
 כֹּה תִסַּל הָאֲמַת מִסְלָתָהּ בְּדַמָּמָה,
 כִּן קוֹלוֹת אֱלֹהִים מִתְפּוֹצְצִים מֵאֲלֵיהֶם;
 אֵין אִמֹר, אֵין דְּבָרִים, בְּלִי נִשְׁמַע קוֹלָם,
 וְדַבְרֵי אֱלֹהֵינוּ יִקְוּמוּ לְעוֹלָם.
 לֹא תִמוּט, אֵהֵל שֵׁם! עוֹד אֲבַנֶּה וְנִבְנֶינָה,
 מִעֲרֻמוֹת עֲפָרָה אַחִיָּה הַכְּתָלִים;
 עוֹד תִּבְלָה הַיְכָלוֹת, כְּאֲשֶׁר בְּלִית
 בְּיוֹם הָרֶס רָב, בְּנִפְל מְגִדְלִים.
 וּבְרַפְאֵי אֶת־מִקְדָּשׁ יְיָ הַהָרוּס –
 אֲרַחֲבָה יְרִיעוֹתָיו וְאֶקְרַע לוֹ חִלוּנֵי,
 וְהִדְף הָאוֹר חֲשֹׁכֵת צְלוֹ הַפְּרוּשׁ,
 וּבְעֵלוֹת הָעֵנָן יִרְד כְּבוֹד אֲדֹנָי;
 וְרֹאוּ כָל־בָּשָׂר לְמִקְטָנָם וְעַד־גְּדוֹלָם,
 כִּי יִבֶּשׁ חֲצִיר, נָבֵל צִיץ – וַיִּי לְעוֹלָם!

שיעור 3: ואם יש צדק בעולם יופע מיד! בקשת אלוהים מוסרית

על השחיטה / חיים נחמן ביאליק

שמים, בקשו רחמים עלי!
 אם-יש בכם אל ולא בכם נתיב –
 ואני לא מצאתיו –
 התפללו אתם עלי!
 אני – לבי מת ואין עוד תפלה בשפתי,
 וכבר אזלת יד אף-אין תקנה עוד –
 עד-מתי, עד-אנה, עד-מתי?
 [...]

ואם יש-צדק – יופע מיד!
 אך אם-אחרי השמדי מתחת רקיע
 הצדק יופיע –
 ימגר-נא כסאו לעד!
 וברשע עולמים שמים ימקו;
 אף-אתם לכו, ודים, בחמסכם זה
 ובדמכם חיו והנקו.

בעיר ההריגה / חיים נחמן ביאליק

סלחו לי, עלובי עולם, אלהיכם עני כמותכם,
 עני הוא בחייכם וקל וחמר במותכם,
 כי תבאו מחר על-שכרכם ודפקתם על-דלתי –
 אפתחה לכם, באו וראו: ירדתי מנכסי!
 וצר לי עליכם, בני, ולבי לבי עליכם:
 חלליכם – חללי חנם, וגם-אני וגם-אתם
 לא-ידענו למה מתם ועל-מי ועל-מה מתם,

ואין טעם למותכם כמו אין טעם לחייכם.
 למה זה יתחננו אלי? – דבר אליהם וירעמו!
 ירימו-נא אגרף כנגדי ויתבעו את עלבונם,
 את-עלבון כל-הדורות מראשם ועד-סופם,
 ויפוצצו השמים וכסאי באגרופם.

אלמנות / חיים נתמן ביאליק
מתוך מחזור השירים "יתמות", 1933

אמי, עניה סערה, לא נחמה ולא רחמה!
 ראי, זרקה שיבה בצדעי ומצחי מסרגל ומשרטט,
 רבת הכלמתי מנעורי ואלמד לסלח רבת,
 אך חרפת עניה ומרודיך עודנה כמוקד בעצמי,
 לא אוכל כפרה. גם לך, אלהים, לא אכפרנה,
 ומפל-שירי וקרבי תבקענה אליך להבותיה.
 היש כפורים לענות אם, ואם שלומים וגמול
 לתפארת אדם פי תשקן? איכה ראיתי
 ולא נמקו עיני, איכה ראה ויתאפק אלהים
 בהפך הוד צלמו עלי אדמות למשחית?

צייטלין: שמע ישראל

שמע ישראל! זעק יהודי!
 זעק לאלוהיך, זעק לעולם
 לאלוהים – שהוא קרוב ושלך
 לעולם – שהוא רחוק וזר
 אלוהים!
 נרפה אני ומלא עוון
 ואיני ראוי לשאת תפילה
 עבור עמך ישראל, הקדוש
 אולם לא אוכל לשאת עוד את כאבם –
 האינך רואה
 כיצד נושאי תורתך
 מודיעי שמך –
 מעונים מעבר לכל כח-סבל אנושי?
 האינך רואה
 כיצד תהום ההשמדה
 פוערת פיה בפנינו –
 השמדת כל הדברים, כל הנבואות וכל התקוות?
 אין ביכולתנו להמתין יותר!
 אם לא עכשיו – אימתי?
 אם לא עכשיו,
 היום, לאלתר, מיד –
 כשעולמות מתפתלים בחבליהם,
 ועמך מתנווד על סף יאוש,
 אימתי?

הלל צייטלין, "בחללו של עולם", הזמן, חלק ג (1905)

מה לי ולהיסטוריה? מי לי ולטוב אשר ינחלו בני אדם אחרי מאות דורות? בשביל מה צריכים למות אלה העוללים והיונקים? [...] האם בשביל שיש איזה חשבון מטפיזי עליי לסבול צרות שאול? [...] כלום יכפר איזה "סדר יפה" את הדם הנקי הנשפך בראש כל חוצות? אחת היא אני יודע: המשיח צריך היה לבוא! [...] המשיח! איך?

שיעור 4: בקשת אלוהים מוסרית: בין צייטלין לרב קוה, בין מרה שחורה לאורות

הלל צייטלין, בחביון הנשמה: שלוש מסות (בלימה, תשפ"ב), עמ' 38-42

מה בין פליאה להשתוממות? הפליאה שואלת שאלות רבות ושונות, וההשתוממות איננה שואלת כלום. הרי היא בבחינת אינה יודעת לשאול. היא עומדת נבהלה, נדהמה, נסערה, נרגשה. הפליאה הולידה את המחקר ואת ענפיו - הפילוסופיה והמדע. ההשתוממות הולידה את הדת ואת אחיותיה - השירה והזמרה.

לאורחא דמהימנותא קרוב הוא האדם רק אז בשעה שמרגיש הוא בכל הויתו שנורא ומבהיל הוא העולם בזרותו, ביסוריו שאינם פוסקים, בבכי וחרוק-השיניים שבו, ועם זה גם מושך וקוסם הוא - בסוד הנשגב שבו.

עולם בלא אלוהים אינו אלא מפלצת. אורות גוועים; כוכבים נופלים; כוחות ענק אובדים לריק; חמס ושווד וטרף; יונים בפרסות העיט; דם, דם ודם; צעקה משבר רוח; בכי ויללה או דמעות נחנקות; בושת ועלבון ואין-אוניס; תינוקות נעתקים משדי-אמם; רבבות נספים בלא משפט; אכזריות ועריצות; שמי ברזל, ארץ נחושה וליבות אבן; זרות ויתמות ובדידות; בני-אדם צועקים ואינם נענים, בוכים ואין שומע; ברואים אין-קץ מפרפרים בין החיים והמוות; מלחמת הכל נגד הכל; החזקים מכרסמים ומגרמים את החלשים, וגם הם, החזקים, עדי-אובד; רעבון-נצח, צימאון שאינו פוסק... מי ימנה ומי יספור את כל הרע וההבדל והכיעור שבזה העולם, שהכל מתפעלים מ'יפיו', מ'טובו' ומה'ארמוניה' שבו?

הלל צייטלין, רבי נחמן: חייו ותורתו (ורשה, תר"ע), עמ' 6

ונוסף על הצער הרגיל ישנו גם צער רוחני הגדול הרבה מן הצער הרגיל, ובמידה שאדם גדול יותר ברוח גם צערו גדול ויסוריו רבים יותר.

[...] מלבד הצער העולמי, על פי מושגנו עתה, או ייסורים מכל העולם. כפי מבטאו של רבי נחמן, הממלא את לב כל גדול הרוח, הנה יש צער עולמי עוד יותר גדול ועוד יותר עמוק.

חפץ הוא האדם לפתור את חידת החיים והעולם, חפץ הוא להשיג את סוד הבריאה, תכליתה וקיומה, חפץ הוא לשמוע תשובה ברורה על השאלות העולמיות המענות אותו ומציקות לו, חפץ הוא להשיג השגות גדולות ונפלאות מעת לעת, להוסיף שלימות רוחנית, לעלות ממדרגה למדרגה, והנה הוא נכשל בכל פעם ופעם בטעותים גסים, בעוונות גדולים וקטנים. והנה רואה הוא למגינת לבו כי עדין עומד הוא בחוץ, כי עדין הכל סתום וחתום בעדו באלף עזקין, כי עדין אינו משיג כלום וכי עדין הוא בשר ודם פשוט, בשר ודם בעל נטיות טבעיות שונות, ורבות בו גם מידות לא טובות ותכונות לא טובות. והמאמין רואה בזה על פי דרכו, כאלו דוחפים אותו לחוץ, כאלו מרמזים לו מן השמים, שאינם חפצים במעשיו הטובים ובגעגועיו וכיסופיו

הגדולים לאלהי מרום, כאלו חטאו רב כל-כך עד שאינם חפצים להכניסו תחת כנפי השכינה, מגרשים אותו מן ההיכלות העליונים למען לא יראה את גנוי המלך, מלכו של עולם.

וכל מה שהאדם גדול יותר, כל מה שטבעו דק ביותר, כל מה שתכונתו יותר עשירה ונשגבה, הוא עלול ביותר להענה בלי-קץ על קוצר המשיג ועומק המושג, על גסות הגוף שאינו מניחו לראות את האור הגדול – אור העליון.

זוהי צרת ה"מרה שחורה" שעליה ידבר כל-כך בספרי רבי נחמן ותלמידיו. ורבי נחמן מצווה ומזהיר לתלמידו ללחום עם ה"מרה שחורה" עד רדתה, להכניעה, לבטלה ולעקרה מן השרש. ואולם, כנראה, מצאה לה מקום טוב בלב רבי נחמן עצמו ובלבות גדולי תלמידיו.

הראי"ה קוק, מאמר הדור, בתוך: עקבי הצאן (ירושלים, 1906)

הצרה האיומה הרוחנית והחמרית יחד, אוי! החשיכה את עולמנו, נטלה את זיו הכבוד מחיינו, נחשכו עינינו מלהכיר את כבוד עצמנו, וירדנו עד לעמק השפל של בזוי עם, והחרפות הגדופים והקללות, וכל תכונה זועמת וקצופה הוא לחמם התמידי. לו היה באמת זה ערכנו, להיות חדלי אישים, וחשוכי כל כבוד, אז בודאי לא היה דוה על-זה לבנו, דאבון הלב ימצא רק כששרים הולכים כעבדים על הארץ, כשמכובדים ויקרים מתבזים ומזדלזלים עד שהם עצמם שוכחים את כבודם ויקרם. "ראה ד' והביטה כי הייתי זוללה" [...]

לבד שהננו נרדפים עד צואר; לבד מה שדמינו נשפכים כמים המוגרים ארצה ואין אנו מוצאים בנפשנו דרך איך להנחם, אפילו נחם מועט, על כל הדם היקר והאהוב, דם בנינו ואחינו היקרים, הלב נעשה יצוק כמו אבן, המח כמטיל עופרת, ואיננו יודעים כי-אם להתרגש, להתקצף, לכעס ולשנא, אוי מה היה לנו "בת עמי לאכזר כיענים במדבר", לבד זה, המשטמה הכללית הסובבת אותנו מעברים מהמון רב, הבוז והשפלות הפנימית המבצבצת אפילו מתוך לבם של אותם הנדים לשברנו, והאומרים שראוי לרחם עלינו, הם השפילו את רוחנו כל-כך עד שגם אנחנו אין אנו יכולים להסתכל על עצמנו כי-אם בעין של זעם, של חשד ושל השפלה, כאילו אנחנו, רק אנחנו הננו הרעים והחטאים, הסכלים והחשוכים מכל העם אשר על פני האדמה, אוי ואלליל!

הידיים רפות, הברכים כושלות, הלב נמוג והעינים תועות לתור פה ושם, אולי יש איזה נקודת אור, איזה ניצוץ תנחומים, שיהיה ראוי להאיר ולחמם, להעלות על ידו שלהבת אש קדש. אבל מאומה לא ימצאו, האבות נבהלים ונואשים, הבנים מלאים רגז וקצף, ואיש שפת רעהו לא ידע ולא יבין. כל אחד מתגדר בצרותיו המיוחדות לו, כל אחד מאשים את חבירו, ותולה הקולר רק בצוארו. ולהשיב את הלבבות אלה לאלה, וקל וחומר לשלב את הידיים לעבודה חשובה וכוללת - אין דורש ואין מבקש "נהפכו עלי צירי" "ואלך מר בחמת רוחי ויד אלהים עלי חזקה".

הסו רעיוני! אל תשתוחחו ואל תהמו, יש שמש צדקה זורחת, אף תביא מרפא בכנפיה, תמחה דמעה

מעל כל פנים, ורוח ששון תחת רוח כהה תמלא את כל לב. דורנו, הוא דור נפלא, דור שכולו תמהון. קשה מאד למצא לו דוגמא בכל דברי ימינו. הוא מורכב מהפכים שונים, חושך ואור משמשים בו בערבוביה. הוא שפל וירוד, גם רם ונשא; הוא כולו חייב, גם כולו זכאי.

הראי"ה קוק, שמונה קבצים א, קב

מציירים אנו לנו נשמה גדולה ענקית לכל מלא שאיפותיה, את תשוקתה הכבירה לחופש ואור, את צערה החזק, את מכאובה הנמרץ על עלבון התבל, - נשמת אברהם, - איך היא מתמרמרת, רואה היא את האושר, את האור המוכן לכל, לכל החי, לכל הנשמה, הרוחב האלהי הקורא להויה: היה אור, הקורא לקול פרט: המלא אושר, גודל, גובה ונחת, טוב וגבורה, אהבה ונעימות;

- והבארות נסתמו, סתמום פלישתים וימלאום עפר;

איך מתפרץ הארי מהסוגר, איך נוטל הוא את מקלו בחרון, משבר את הצלמים, קורא בכח לאורה, לאל אחד אל עולם.

הראי"ה קוק, חדריו: פרקים אישיים מיומן הרב קוק (רעות, 1998), עמ' טו

מתוך מעיני, הנני צריך תמיד לקחת את האוצרות הגנוזים. תמיד אני קשור באותו הצער הקדוש של דרישת השלמות העליונה, וזו אינה מתמלאת ואינה צריכה להתמלאות, כי זאת היא תכונת העריגה הנצחית, שיסודה הוא הצימאון האלוהי, אשר כל דבר אחר שבעולם לא ירווה אותו, כי אם המבקש לבדו, הצימאון לבדו, שייחשף תמיד יותר ויותר, ויוכר תמיד יותר ויותר, הוא בעצמו הוא מתהפך למקור כל עונג, למכון כל העדנים הרוחניים, לזיו שדי.

שיעור 5: צמאה נפשי - בקשת אלהים אונטולוגית

הלל צייטלין, "הצמאון", בתוך: כתבים נבחרים, ב, עמ' 165

תעיתי בדרך. בקשתי את אלהי. שאלתי את העוברים ושבים:
- הראיתם את אלהי? אלהי איהו?

הלל צייטלין, "הצמאון", בתוך: כתבים נבחרים, ב, עמ' 168

הנה צמאה נפשי לאלהים. הולך אני לבקשהו. ואולם גם טרם אמצאהו - אדעהו. יודע אני את החסר לי, יודע אני אל מה נפשי הומיה [...]

עוד טרם אטעם מן המים אשר לפני, עוד טרם אדע את טיבם, ואולם ידוע אדע כי צמא אני להם. ואם גם ייבש הנחל, ואם גם כל מעין ונחל יבש ייבש - צימאוני לא יחדל. ואם גם אדמה כי דבר המים - הנה ריק הוא, כי חזון המים - חזון-שווא הוא, גם אז לא יחדל צימאוני. אם יש מים בעולם ואם אינם, צמאי ישנו בודאי.

אין הצמא יודע "יש" ו"אין", הצמא יודע רק את החסר והלוך ילך לבקשהו. אם גם אשמע ללהג בני-חלוף האומרים "אין אלהים" - צימאוני לאלוהים לא יחדל. אם אין אלהים מחוצה לי, הנה ישנו - בצימאוני.

ואולם הצמא הוא תמיד לדבר החסר, לדבר שמחוץ, ולכן אם גם האלהים בקרבי הוא יושב ולא מחוצה לי, הנה תמיד אערוג אליו כאל דבר היקר לי מנפשי ועומד הוא חוץ לנפשי, במרחק אין-קץ ממני, וללכת אליו אני צריך ולבקשהו בכל ימי חיי.

הלל צייטלין, "הצמאון", בתוך: כתבים נבחרים, ב, עמ' 183-184

ואתע במישור גדול ואשקע במחשבות-תהום ואשיח עם נפשי: מה שם אלהיך אשר אותו תבקש?

השמות - ריק הם. אינני יודע כל שם לאלהי. אינני יודע גדר לו [...]

- ומה שחו לך ההרים?

- רק את אשר אני מבקש.

- ומה אתה מבקש?

- עוד לא ידעתי שם לזה.

- ואיך קוראים לזה בני האדם?

- פלא.

ומה דרכי "פלאך" ואיזו הדרך עולים אליו?

עוד לא ידעתי. הבה אבקש.

הראי"ה קוק, שמונה קבצים א, קג

ממעמקי הנפש יקרא ישראל את אשר קרא צור מחצבו, מעמקי ההכרה של האור והאוויר, ממעמקי החמלה לכל נשמה המתענה, לכל יצור המתפתל, לחיים הלאומיים, החברותיים והמוסריים, ההולכים ארחות מלאות סידים סבוכים, מחוסר מעין חי בקרבם, מחוסר רשיון לשאוף לבקש את אשר הנשמה כולה של היקום צועקת בחבליה: בקשוני, דרשוני, - וחיו.

הראי"ה קוק, חדריו: פרקים אישיים מיומן הרב קוק (רעות, 1998), עמ' טו

מתוכי, מתוך מעיני, הנני צריך תמיד לקחת את האוצרות הגנוזים. תמיד אני קשור באותו הצער הקדוש של דרישת השלמות העליונה, וזו אינה מתמלאת ואינה צריכה להתמלאות, כי זאת היא תכונת העריגה הנצחית, שיסודה הוא הצימאון האלוהי, אשר כל דבר אחר שבעולם לא ירווה אותו, כי אם המבקש לבדו, הצימאון לבדו, שייחשף תמיד יותר ויותר, ויוכר תמיד יותר ויותר, הוא בעצמו הוא מתהפך למקור כל עונג, למכון כל העדנים הרוחניים, לזיו שדי.

חיים נחמן ביאליק, אֵיךְ

מִמָּקוֹם שֶׁאֵת נִסְתָּרֵת שָׁם, יְחִידַת חַיִּי

וְשִׁכְנֵת מְאֹיִי –

הַגְּלִי-נָא וּמְהֵרֵי בְּאֵי, בְּאֵי

אֵלֵי מַחְבֹּאֵי;

וּבְעוֹד יֵשׁ גְּאֻלָּה לִּי – צְאֵי וּגְאֻלֵּי

וּמְלִכֵי עַל-גּוֹרְלִי;

[...]

וְאַבְךָ בְּנְדוּדֵי לַיִל, וְאַשְׁךָ כְּרִי

וּלְזִכְרֶךָ כְּלָה בְּשָׂרִי;

וְכָל-הַיּוֹם בֵּין אוֹתִיּוֹת הַגְּמָרָא,

בְּקֶרֶן אוֹר, בְּדַמוֹת עֵב בְּרָה,

בְּזַפְכָּה מִתְפַּלְוֵתִי וּבִטְהַר-הַרְהוּרֵי,

בְּנַעֲמֵי הַגִּיּוֹנִי וּבְגִדְלֵ-יְסוּרֵי –

לֹא-בִקְשָׁה נַפְשִׁי כִּי אִם-הַגְּלוּתְךָ,

רַק-אוֹתְךָ, אוֹתְךָ, אוֹתְךָ...]

שיעור 6: שער החמישים: מיסטיקה והתגלות

הלל צייטלין, בחביון הנשמה: שלוש מסות (בלימה, תשפ"ב) עמ' 68

כל מיני המחזות והמראות והגילויים היו רק בבחינת, "ברק המבריק", בבחינת "מטי ולא מטי", בבחינת "נוגע ואינו נוגע" [...]

וכבר אמרו: "אם רץ ליבך – שוב לאחור" (ספר יצירה), שהרי שם שם הוא אותו ה"מופלא", ה"פלא", ה"טמיר" –

ומי יודע? ומי היה שם?

השער החמישים משערי-בינה לא ניגלה אפילו למשה, אפילו לדעת העליון, לדעת דמלגאו, יותר נכון: הוא ניגלה לו בבחינת "פלא", בבחינת "אי-ידיעה", בבחינת "סתיםא-דכל-סתיםין", ו"מלאכיו שואלים זה לזה איך מקום כבודו להעריצו" ו"משה בעצמו איננו יודע היכן הוא קבור" [...]

בבלי, ראש השנה כא"ב

נ' שערי בינה נבראו בעולם וכולן ניתנו למשה חסר אחד שנאמר "ותחסרהו מעט מאלהים" (תהילים ח, 6)

ספר התניא, ליקוטי אמרים, פרק נ

[...] אך יש עוד בחינת אהבה העולה על כולנה [...] היא אהבה כרשפי אש [...] על ידי תגבורת יסוד האש אלהי שבנפש האלהית ומזה באה לידי צמאון וכמ"ש "צמאה לך נפשי" ואח"כ לבחינת "חולת אהבה" ואח"כ לידי כלות הנפש ממש כמ"ש "גם כלתה נפשי" [...] בבחינת רצוא ושוב שהיא בחינת אהבה עזה זו כשלהבת היוצא מן הבוק'.

הראי"ה קוק, שמונה קבצים ב, ע

[...] האיש שהוא מוכן לנגלות, איננו צריך להשלמת אישיותו לכל חיזיון מיסטי. עדינות נפשו ומוסריותו משתלמות על פי אותן הקליטות של הרוחניות שהן נקלטות מכל הכרה גלויה. ואם בישראל ובן תורה אנו עסוקים. נשמתו הישראלית משתלמת יפה, בחוש פנימי, על ידי ההצטברות של ידיעות מעשיות שמצטברות בקרבה, והיא עושה לה מהן תוכן רוחני עשיר. וביסוד הדבר מוכרחים אנו לומר, שיש איזו עשירות מיסטית טבעית אצל בעלי הנגלה, שהיא גורמת להם שאינם צריכים לעיבוד של תכנים רוחניים אציליים, מפני שכבר יש בתוכיותם ענין המספיק מסוגו של רעיון נאצל. השובע הזה מביא להם פעמים בחילה בכל הענינים הנסתרים, ולהפך הם מוצאים בעצמם מחסור גדול לידיעות פרטיות מעשיות, ודרכי חייהם נעשים ממולאים מכשולים כפי חסרון ידיעתם, וזהו הדבר הדוחף אותם להיות מרבים בהוויות ודקדוקי עשייה.

בעלי הנסתר הם להפך מזה. הם מוצאים בעצמם סיפוק ביחס להגלוי, הדרך המעשית כמו ישרה לפנייהם,

הספקות נפתרים אצלם בלא ליאות, בעת המאורע, והתוכן הצנוע, הרוח המסתורי, הוא אצלם מלא תביעות על שכלולו. הם מרגישים מין רעבון נורא וצימאון אדיר לציורים כמוסים ונעלמים, והשאלות רמות הערך, העולות ברום התעלומה, אינן נותנות להם מנוחה, כי אם שיתעסקו תמיד בפתרון, ולפחות בפרטיהן וארחות ציורן.

חיזיון בלתי מצוי הוא לראות אדם שהדרישה של הנגלה והנסתר יחד תהיה בו במילואה, תמיד יש איזה ניגוד מזה לזה. רק אם האדם נמשך אחר הסביבה, ורואה את הטוב והיקר שסיגלו להם שני הצדדים בעבודתם, באה אליו כמו קנאת סופרים אבירה, וחפץ הוא להיות משביע עצמו בשתי המידות, ועל פי רוב פוגש הוא מעצורים על דרכו, ומכל מקום מתאמץ הוא להתגבר עליהם. האנשים הללו הינם תמיד עמוסים במשא גדול של דעת מכאבת, ומכל מקום הם מביאים הרבה טובה לעולם. שסוף כל סוף מהווים הם בפרי רוחם עולם חדש, שהשמים והארץ נושקים זה לזה. ואחר שהם מוציאים חיזיון מורכב זה מן הכח אל הפועל, אחרים כבר יכולים לקבל מן המוכן, ומתהווה כמו יצירה נפשית קבועה במשך הדורות, לתפוס את המקצועות החלוקים וההפכיים הללו יחדיו. ואז באמת מתגלה כח יצירה כפול, וחכמות בחוץ תרונה, בכפלים לתושיה, בתעלומות חכמה, כתוב חזון ובאר על הלוחות.

הברכה / חיים נחמן ביאליק

וְאֲנִי בִימֵי נְעוּרַי, חֲמַדַּת יְמֵי,
אך-רַפְרָפָה עָלַי רֵאשׁוֹנָה כְּנֶף הַשְּׂכִינָה,
וְלִבִּי יָדַע עוֹד עָרוֹג וְכִלּוֹת וְתִמּוּהַ דוּמָם
וְלִבְקֶשׁ מַחְבֵּא לְתַפְלָתוֹ,
הָיִיתִי מְפֹלֵיג לִי כְּחֵם יוֹם קִיץ
אֶל-מְמַלְכוֹת הַשְּׁלֹוֹה הַנְּאֻדָּרָה -
לְעֵבֵי הַיַּעַר.
וְשָׁם, בֵּין עֲצֵי-אֶל לֹא שָׁמְעוּ בֵּת קוֹל קָרְדָם,
בְּשִׁבִיל יָדְעוּ רַק הַזָּאֵב וְגִבּוֹר צֵיד,
הָיִיתִי תוֹעָה לִי לְבִדֵי שְׁעוֹת שְׁלֵמוֹת,
מִתְיַחַד עִם לִבִּי וְאֱלֹהֵי עַד-בְּאֵי,
פְּסוּחַ וְעִבּוֹר בֵּין מוֹקְשֵׁי זָהָב,
אֶל-קִדְשׁ הַקְּדוּשִׁים שְׂבִיעֵר - אֶל-בֵּת עֵינּוֹ:
מִבֵּית לְפָרְכַת שָׁל הָעֵלִים,

שָׁם יֵשׁ אֵי קָטָן יִרְקָה, רְפוּד דָּשָׂא,
אֵי בּוּדָד לּוֹ, כְּעֵין עוֹלָם קָטָן בְּפָנַי עֲצָמוֹ,
דְּבִיר קֹדֶשׁ שְׁאֵנָן, מְצַנֵּעַ בֵּין צְאָלִים
שָׁל-זְקֵנֵי יַעַר רַחֲבֵי נוֹף וּמְסַרְבְּלֵי צְמֹר:
תִּקְרָתוֹ – כַּפֶּת תִּכְלֶת קִטְנָה,
הַכְּפוּיָה וּמְנַחַת עַל הָעֲצִים מִמֶּשׁ,
רְצִפְתּוֹ – זְכוּכִית: בְּרַכַּת מַיִם זָכִים,
רְאֵי כֶסֶף בְּתוֹךְ מְסַגֶּרֶת דָּשָׂא רָטֵב,
וְבוֹ עוֹד עוֹלָם קָטָן, עוֹלָם שְׁנֵי,
וּבְאֲמֻצֵּעַ כְּפָה זֹו וּבְאֲמֻצֵּעַ אוֹתָהּ בְּרַכָּה,
זֹו נֶגֶד זֹו, שְׁתֵּי אַבְנֵי כְּדָכָד קְבוּעוֹת,
כְּדָכָדִים גְּדוֹלִים וּמְבַהֲיָקִים –
שְׁנֵי שְׁמֹשׁוֹת.
וּבְשִׁבְתֵּי שָׁם עַל-שִׁפְתַּת הַבְּרַכָּה, צוּפָה
בְּחִידַת שְׁנֵי עוֹלָמוֹת, עוֹלָם תְּאוֹמִים,
מְבַלֵּי לְדַעַת מֵי מְשֻׁנֵּיהֶם קוֹדֵם,
וּמִטָּה רְאֵשִׁי תַּחַת בְּרַכַּת שְׁבִי חֲרֵשׁ
מְרַעֲיָפִי צַל וְאוֹר וְשִׁיר וְשֶׁרֶף כְּאֶחָד –
הֵייתִי מְרַגֵּשׁ בְּעֵלִיל בְּנִבְעַת חֲרֵשׁ
כְּעֵין שְׁפַע רַעֲנָן חֲדָשׁ אֶל נִשְׁמֹתֵי,
וּלְבָבִי, צִמָּא תַעֲלוּמָה רַבָּה, קְדוּשָׁה,
אֲזוֹ הוֹלֵךְ וּמִתְמַלֵּא דְמֵי תוֹחֶלֶת,
כְּאֵלוֹ הוּא תוֹבֵעַ עוֹד וְעוֹד, וּמְצַפָּה
לְגִלּוּי שְׁכִינָה קְרוּבָה אוֹ לְגִלּוּי אֱלֹהֵינוּ.
וּבְעוֹד קְשׁוּבָה אֲזֵנִי וּמִיַּחֲלַת,
וּבְמֵאוּיִי קֹדֶשׁוֹ לְבִי יַחֲלֵל, יְכַלֶּה, יִגְוַע –
וּבַת קוֹל אֶל מְסֻתֶתֶר
תִּתְפּוֹצֵץ פֶּתָאֵם מִן הַדְּמָמָה:

"אִיכָה!?"

וּמָלְאוּ נְאוֹת הַיַּעַר תְּמִיּהָה גְדוֹלָה,
וּבְרוּשֵׁי אֵל, אֲזַרְחִים רַעֲנָנִים,
יִסְתַּכְּלוּ בִּי בְּגִדְלוֹת הוֹד, מִשְׁתָּאִים דּוֹמֵם,
כְּאוֹמְרִים: "מָה-לָּזֶה בִּינִינוּ?"

הַצִּיץ וּמַת / חִיִּים נַחֲמָן בִּיאֵלִיק

הוּא נִכְנָס אֶל גְּנֹזֵי הַפְּרָדֵס וּבִידוֹ לִפְיָדוֹ –
וּחֲמֻשִׁים לַפְּרָדֵס שְׁעָרִים,
וּבְכָל נְתִיבוֹתָיו חֲתַחְתִּים: תְּהוֹמֵי תְהוֹמוֹת
וְהַרְרֵי הָרִים;
וְלֵהֵט הַחֲרָבוֹת בְּשְׁעָרִים, וְאַחֲרֵי הַמְּזוּזוֹת
הַנְּחָשִׁים לְמוֹ-אָרֶב –
וְהוּא עָבַר שְׁלוֹם בֵּין כָּלָם, פֶּסַח עַל-נְחָשִׁים
וְחִמְקֵי מִתַּחַת לְחָרֶב.
לִפְנֵי וְלִפְנֵי נַחְפוֹ לְבָא וְלִפְנֵי לִפְיָדוֹ.
מִשְׁתָּאִים, מִחֲרִישִׁים
נְסוּגוֹ תְרַשְׁיִשִׁים: עַז-נֶפֶשׁ, הִיְהָרֵס לְבָא
עַד שְׁעַר הַחֲמֻשִׁים?
הוּא יְהָרֵס! – וַיָּבֵא אֶל גְּנֹזֵי הַגְּנֹזִים,
לֹא-דֶרֶךְ עוֹד זֶר שָׁם,
וַיַּחְתֵּר עַד-גְּבוּלוֹת אֵין גְּבוּלוֹת, מְקוֹם הַהֶפְכִּים
יִתְאַחֲדוּ בְשָׁרְשָׁם.
וַיּוֹסֶף וַיַּחְתֵּר, וַיִּמְצָא הַיָּשָׁר בְּשַׁבְּלִים –
הָעֵקָם,
וַיֵּט בּוֹ, וַיָּבֵא בְּאַחַד הַזְּמָנִים עַד-מְקוֹם –
אֵין זְמַן וְאֵין מְקוֹם.
עַד כְּלוֹת אֹרֶךְ עִם-חֶשֶׁךְ הַגֵּיעַ, עַד אֶפְסֵי הַתְּהוֹ,

לא-שְׁלֹטָה בָּם עֵין –
 וְשַׁעַר הַחַמְשִׁים, הָאֲחֵרוֹן – אָהָה, אֵל מִסְתַּתֵּר –
 מָה רָחוֹק עֵדִין!
 וְדַעַךְ הַלְפִיד וְדַעַךְ. הַדְרָכִים מִשְׁתַּבְּשִׁים,
 הַשְּׂבִילִים מִתְעַקְלִים –
 וְכֵלָם רַק פְּרוֹזְדוֹר לְפְרוֹזְדוֹר – וְאֵי אֲחֵרוֹן הַשְּׁעָרִים?
 וְאֵי עֵצָם הַטְרָקְלִין?
 וְכִבֵּר עֵיפָה נִפְשׁוֹ מִחֲתֵר. לֹא-נֶאֱמַן אֹר עֵינָיו
 וְרוּחוֹ לֹא נָכוֹן;
 וַיְהִי כִי לֹא-יָכַל עוֹד לָכֶת עַל-שְׁתֵּים קוֹמָמִיּוֹת –
 וַיִּזְחַל עַל-גָּחוֹן.
 וּבִלְחֹכוֹ עֶפֶר, עַל-שְׁפָתָיו עוֹד תַּחֲנֶנֶה אֲחֵרוֹנָה
 בּוֹעֶרֶת בְּלִי-חֶשֶׁךְ:
 "לוֹ אֲבֵא עַד שַׁעַר הַחַמְשִׁים, אֶךְ-רָגַע לוֹא אֲצִיץ
 מֵעֵבֶר לְמִסְךְ."
 הַתְּפִלָּה נִשְׁמָעָה; וּבִטְרָם הַלְפִיד הַדּוֹעַךְ
 עַד-קִצּוֹ יִגִּיעַ –
 וְשַׁעַר הַחַמְשִׁים, כְּלִיל אֲבָנֵי הַשֵּׁשׁ הַטְּהוֹר,
 לְפָנָיו הוֹפִיעַ.
 רוֹעֵדֶת הַיָּד, מִכֶּת זֶהָר הָעֵין – הֵלְדִפְקָ?
 עוֹד רָגַע הַתְּאֵפְקָ,
 וּפְתָאֵם הַתְּחֹזֵק וַיֵּעֶז, וַיִּקָּם מִזְחַל –
 וַיִּתְדַפֵּק.
 אִזּוֹ יִכְבֶּה הַלְפִיד, וְדִלְתוֹת הַשַּׁעַר נִפְתְּחוּ –
 וַיִּצֵץ שֵׁם פְּנִימָה,
 וַתִּצְנַח גּוֹפְתּוֹ, וּבְצִדָּהּ אֹד עֵשֶׁן, וַתִּגְהַר
 עַל מִפְתַּן הַבַּיִת.

שיעור 7: צמאון והלכה במשנת הרב קוק

הראי"ה קוק, שמונה קבצים ב, שמה

כמו שהאכילה הגשמית מעוררת את הצמאון, כן העסק בתורה המעשית מעוררת יותר את הצמאון להענינים האציליים. משען לחם אלו הלכות, משען מים אלו אגדות.

הראי"ה קוק, שמונה קבצים א, פ

המיוחדים שבבנ"א שמוצאים בקרבם נטיה לדעת ד', מוכרחים הם להיות שקועים בזה יותר מבכל המקצעות שבתורה ושבחכמה שבעולם, ואינם רשאים לסוג אחר ממדרגתם בשביל שום מניעה שבעולם - ואפילו אם יתדמה להם שע"י שיקועם בדעת ד' הם מאבדים כמה ענינים של מצות מעשיות ושל ידיעת התורה, או שאינם יוצאים ידי חובתם בדרך ארץ.

כי כל השלמות המעשי והתוריי היא רק הדרכה להביא את האדם לידי אותה המעלה העליונה של רדיפת דעת ד', וכיון שכבר בא האדם לידי מדה עליונה זו, חלילה לו לעזוב מה שהוא קודש חמור ולעסוק בקודש קל. ובטוח הדבר שע"י הארה העליונה של נשמתו השקועה באמת באור ד', יתרחבו אצלו כל שבילי הדעת, ולבבו ימלא אור של צדק וישובו של עולם, עד שימצא ברכה רבה ורחב לב לעסוק בקדושת אמת גם בחלק המעשי שבתורה ושבד"א בהצלחה מרובה, הרבה יותר מהשקועים בענינים המעשיים לבדם, שלא הגיעו לידי אותה המדה של צמאון אמת לדעת ד'.

הראי"ה קוק, שמונה קבצים א, קנא

מתגבר לפעמים באדם המעוף הרעיוני, שהוא למעלה מכל הגיון קצוב, וק"ו מכל הלכה מעשית קבועה, ולבו שואף הוא אז אל על, ואינינו יכול בשום אופן לצמצם את נפשו בלימודים מוקצבים. יתן אז חופש לרוח, ישוטט כפי נטייתו, ידרש את אלהים כפי אשר תנחהו נשמתו המרחפת על פלגי מים רבים [...]

הראי"ה קוק, שמונה קבצים א, רצה

נשמתי רחבה גדולה ואדירה. אני מרגיש תפארת וחדר רוחי בקרבי. מלא אנכי עז וחופש. הפחדנות המתעטפת בלבוש של יראת שמים, לא תוכל להוליך אותי שולל. צופה אני את פני האמת. הוד הקודש מתנוצץ לי. בלא מעצור אני צריך לחשוב, בלא מעצור להציק על הגליון את כל הגות לבבי. איני מקפיד איך יעלו הדברים, בדרך נסתר או נגלה, הכל אחד, סוף כל סוף האור יתנוצץ.

הראי"ה קוק, שמונה קבצים ג, רכב

מי יודע את עומק צערי, ומי יוכל לשערו. הנני כלוא במצרים רבים, בגבולים שונים, ורוחי שואף למרחבים נשאים. צמאה נפשי לאלהים. אור האצילות הוא חיי רוחי. אמונת אלהים גדולה, בלא שום מעצור, טבעי, הגיוני, נמוסי, מוסרי, הוא ממוש חיי. כל מה שהוא מוגדר, הרי הוא חולין לגבי הקודש העליון, אשר אותו אנכי מבקש. חולת אהבה אני. מה קשה לי הלימוד, מה קשה עלי ההסתגלות אל הפרטים. הימים אני אוהב, השיטות השמימיות, להן אני מתגעגע. גל עיני ואביטה נפלאות מתורתך.

הראי"ה קוק, שמונה קבצים ג, רכת

כמה דקדוק הפרטים ההלכותיים והפלפול מעכירים לפעמים את רוחי השואף לגדולות ולכללות, ומכל מקום צריך אני להתגבר, ולהכשיר את עצמי הכשרה הגונה שאהיה ראוי גם כן לבירור הלכה, ולפעמים גם לפלפולים רגילים. כי סוף כל סוף לא ישנה אדם ממנהג המקום, וממדת דרך ארץ היא שלא להיות ער בין הישנים ולא ישן בין הערים, וכשמקבלים איזו הגבלה מצד מדת דרך ארץ, באה ההרחבה הרוחנית אל הנפש מצד הרעיון הגדול האצור בכלל מדת דרך ארץ, המתקן את התרבות הכללית של הבריות.

הראי"ה קוק, שמונה קבצים ג, רכט

מטבעי אני נתבע לעשות כל הדברים לשם פעלם ולדבר במ לשמן, וכל מיני הפניות ופגמי המחשבות והרצונות הנם אצלי רק צדדים חיצוניים, שאם אתחזק באמונה גדולה בסגולת אור נשמתי, המאוחדת עם ענוה טהורה, אז אנצח את הכל, ואור ד' יאיר עלי בבהירות והרחבה, ואוכל לדבר דברי אמת, בלא שום פחד ובלא שום משוא פנים בעולם.

הראי"ה קוק, שמונה קבצים א, קפח

השאלה נשאלת.

מוצאים אנו תוגה נסתרת בלימוד הגמרא, אע"פ שגם שמחה יש בה.

התוגה באה מתוך שבאותה השעה של התעוררות הלב לעבודת רוח, מתעוררים רצונות לשאלות רוח רחבים מאד, שאינם יכולים להיות נגבלים בדברים מעשיים קצובים, והקצב מעיק על זרם רוח זה ומעציב את הנשמה המרגשת. ומ"מ קול החיים המפכה בתוך כל ההגבלות והדייקנות הגדולה, שזהו באמת רו של עולם תיקון, הוא משמח ג"כ את הלב ומרנין את הרוח.

הראי"ה קוק, שמונה קבצים א, קפט

מדת התוגה אינה מורגשת לכל בשוה, כי אם לפי אותה המדה, שהנשמה צמאה לאור רחב בלתי מוגבל. והיגון עומד בחדרי לב, מתהלך ברוח העסוק בתלמודו, רק כפי אותה המדה שלא ימצא הלומד גודל בלבבו לחדור אל רו גדולתו של רוח הבניה, ההולך משאיפות כבירות שאין להם מעשים לפי גדלם, עד שהוא מצטמצם בסדרים נוחים לפי ערכי החיים שבהוה.

שיעור 8: בקשת אלוהים וכפירה

הלל צייטלין, "הצמאון", בתוך: כתבים נבחרים ב, עמ' 172-174

ובחלומי והנה המון נשמות עפות הנה והנה. אלה מגביהות עוף, ואלה נופלות. יש נופלות ושוקעות ויש נופלות ומתעוררות ומתעודדות [...]

וכנפיים, כנפיים לנשמות, לאלה כנפי יונה, ולאלה כנפי נשר ולאלה כנפי גוזל רך [...]

ומעוף שונה לנשמות, יש מעוף של נשגב ויש מעוף של יופי וכן, יש מעוף של חסד וטוב ויש מעוף של חכמה ודעת ויש מעוף של קודש וטוהר [...]

וערב רב של נפשות עפות, עולות ויורדות, יורדות ועולות מסביב לנחל המים והמון מלאכי מעלה מתווים תווים עליהם.

וארא בתווים והנה הם: "טוב", "רע", "צדיק", "חוטא", "מאמין", "כופר", "ספקן", "תועה", "מבקש", "בעל תשובה", "שנה ופרש", "תוהה על הראשונות", "מקצץ בנטיעות" [...]

ואבהל ואשתומם: הגם פה מקום לנשמות וכינויים - ואני אמרתי, כי כל אלה הנשמות והכינויים אך פרי החולשה האנושית המה [...]

ויט אלי כרוב טהור וילחש לי חרש, חרש: אל-נא תיבהל, אל-נא ייפול רוחך. גם כל אלה המלאכים מגעגועי בני-האדם נוצרו וממצוותיהם, כי על-כן לא רחוקים הם ממושגיהם ממושגי אחיך, בני האדם. בוא נא עמי. הבה אשאך על כנפי וראית את חיי הנשמות.

וארא והנה המונים המונים של נשמות טובלות בנחל והנה הן יוצאות טהורות ומזוככות [...]

והנה הן עולות ועולות ואני נישא אחריהן על כנפי הכרוב והנה לפני היכל של בדולח טהור והוא היכל האמת. ואתחנן אל הכרוב: הביאני-נא אל היכל-הבדולח ההוא, כי מאז נכסוף נכספה נפשי לראותו.

ויענני הכרוב לאמר: שמה לא יבוא כל חי, וגם אלה הנשמות אשר ראית רק בהיכל החיצון יבואו ואת ההיכל הפנימי אך מרחוק יראו, כי בבואם אל ההיכל הפנימי והיו - לאין [...]

ואתה, בן אדם, עוד אבק העולם עליך וראית את היכל-האמת מרחוק ושמה לא תבוא. וכלתה נפשך, ונכספת כל ימך לבוא אל ההיכל פנימה, ורק מקץ הימים בהנער ממך עפר הארץ אולי יהי חלקך בין אלה הנשמות הנכנסות [...]

[...] ואביט בנשמות ואתבונן בהן - והנה הן הן אשר נכנסו להיכל הבדולח ופניהן מאירות באור אלוה. ואולם קמטי-סתר בפני רבות מהן ובקמטים מסתתר צער עמוק.

ואוסיף להתבונן באלה האחרונות והנה הן הן אשר התוו עליהן המלאכים תו של "חוטאים" ו"כופרים" ו"תועים" [...]

ואשאל: מה זאת?

ויענני הכרוב: אלה בקשו את האמת בהיותן על-פני האדמה, את האמת הטהורה, והאמת הטהורה - נצחית, והנצח - לאלהים הוא.

אפס כי לא ידעו נשמות אלה את הדרך אל האמת, וגם כנפיהן רפות היו. את האמת בקשו, ולתעות ולבקש - לא חפצו. יותר מדאי פחדו מן התעיה. ומרפיונם ומפחדם לקחו להם את ה"ודאי" הראשון ולבשוהו בגדי קודש, לבושי אלוה.

הלל צייטלין, "קיצור תולדותיי", כתובים (תל אביב, 1928)

הכופרים הגמורים והמוחלטים לכאורה [...] קרבוני אט אט אל עצמיותי והייתי הפנימית [...] מבעד לכפירה הקיצונית של פרידריך ניטשה הכרתי את מבקש האלוהים בארץ עד כדי שיגעון

הראי"ה קוק, "צמאון לאל חי", זרעונים, בתוך: אורות

כשהנשמה הומה לאור היותר בהיר אינה מסתפקת באותו האור הנמצא מהצדק גם במעשים היותר טובים, לא באותו האור הנמצא מהאמת אפילו בלמודים היותר ברורים, ולא בהיפוי - אפילו בחזיונות היותר מפוארים, אז מתנול העולם בעיניה: היא כל כך מתרחבת בקרבה, עד שהעולם כולו עם כל גשמיותו ורוחניותו גם יחד, עם כל גילויי החמריים והרוחניים, נדמה לה לבי עקתא ואוירו נעשה לה מחנק. הם מבקשים מה שהוא למעלה מכחם, מה שהוא לעומתם אין, ולהפך אין ליש אין יכולת גם ברצון לרצות, על כן יחלש לפעמים כח הרצון וכל עז החיים באנשים אשר דרישת אלהים היא מגמתם הפנימית.

צריך להראות את הדרך איך נכנסים אל הטרקלין - דרך השער. השער הוא האלהות המתגלה בעולם, בעולם בכל יפיו והדרו, בכל רוח ונשמה, בכל חי ורמש, בכל צמח ופרח, בכל גוי וממלכה, בים וגליו, בשפירי שחק ובהדרת המאורות, בכשרונות כל שיח, ברעיונות כל סופר, בדמיונות כל משורר ובהגיונות כל חושב, בהרגשת כל מרגיש ובסערת גבורה של כל גבור.

האלהות העליונה, שאנו משתוקקים להגיע אליה, להבלע בקרבה, להאסף אל אורה, ואין אנו יכולים לבוא למדה זו של מלוי תשוקתנו, יורדת היא בעצמה בשבילנו אל העולם ובתוכו, ואנו מוצאים אותה ומתענגים באהבתה, מוצאים מרגע ושלום במנוחתה. ולפרקים תפקדנו בברק עליון מזיו של מעלה מאור עליון שמעל כל רעיון ומחשבה. השמים נפתחים ואנו רואים מראות אלהים, -

אבל אנו יודעים שזהו מצב ארעי לנו, הברק יחלף והננו יורדים לשבת עוד לא בפנים ההיכל כי אם בחצרות ד'.

הראי"ה קוק, "הנשמות של עולם התוהו", זרעונים, בתוך: אורות

הנשמות של עולם התוהו הנן גדולות, גדולות מאד.

הן מבקשות הרבה מן המציאות, מבקשות הן מה שאין הכלים שלהן יכולים לסבול, מבקשות אור גדול מאד.

כל מה שהוא מוגבל, מוקצב ונערך, אינן יכולות לשאתו.

הן ירדו ממעלתן מראשית הנטיה של ההויה להולד, התרוממו כשלהבת ונדעכו.

שאיפתם הבלתי סופית לא תכלה, הן שואפות ונופלות. מתלבשות בכלים שונים, שואפות הרבה יותר ויותר מהמדה, רואות שהגן כלואות בחקים, בתנאים מוגבלים שאינם מניחים להתרחב לאין קץ, למרומים אין די, והגן נופלות בתוגה, ביאוש, בעצב, בחרון, ומתוך קצף - ברשע, בזדון, בשפלות, בכיעור, בתיעוב, בהירוס, בכל רע.

התסיסה החיה שלהן איננה שוקטת.

מתגלות הן בעזי פנים שבדור.

וביותר מתגלות באיזה אחרית ימים, בתקופה שלפני הרת עולם, שקודם להויה יצירת חדשה ונפלאה, בתחום שעל התרחבות הגבולים, בטרם לדת חק שממעל לחקים.

ארי אלון, עלמא די (ידיעות אחרונות, 2011), עמ' 14

פעם היה בארץ בעל אגדה ריבוני - חיים נחמן ביאליק - תמצית עוצמתו הריבונית נרשמה בשורות הבאות:

נד נד נד

רד עלה עלה ורד

מה-למעלה-מה-למטה

רק אני אני ואתה.

שאלת מה-למעלה-מה-למטה היא השאלה האסורה ביותר על האדם הרבני. "כל המסתכל בארבעה דברים ראוי לו כאילו לא בא לעולם - מה למעלה מה למטה, מה לפניו ומה לאחור [...]" (משנה, חגיגה ב, א) בעל האגדה הריבוני, לעומתם, מרשה לעצמו לשאול, לדרוש ולהסתכל. הוא אף משתף ילדים קטנים בניסיונות ההתמודדות שלו עם סוגיית מה-למעלה-מה-למטה. יחד הם עולים בעולם ויורדים בו, נודדים ומתנדנדים. יחד הם נכנסים לפרדס האגדי, יוצאים ממנו בשלום ותשובה בידם:

מה למעלה-מה-למטה

רק אני אני ואתה.